

АКАДЕМИК ЛИТСЕЙДА СО‘З ТУРКУМЛАРИНИ О‘РГАТИШДА ЗАМОНАВИЙ МЕТОДЛАРНИНГ О‘РНИ

Sariyeva Sarvinoz Nurilloeyvna

SamDTU Akademik litseyi o‘qituvchisi

Samarqand, O‘zbekiston.

sarvinozsariyeva@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada akademik litsey o‘quvchilariga o‘zbek tili so‘z turkumlarini o‘rgatishda zamonaviy pedagogik metodlarning qo‘llanilishi nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Ilmiy adabiyotlar ko‘rsatadiki, an‘anaviy grammatika o‘qitish uslubi - qoidani yodlatish, mashqni bajarish, nazorat qilish - o‘quvchilarda so‘z turkumlarini jonli nutqda to‘g‘ri va erkin qo‘llash ko‘nikmasini shakllantirishda yetarli samara bermaydi. Kommunikativ yondashuv, kontekstga asoslangan o‘qitish, induktiv grammatika o‘rganish, kooperativ ta‘lim va raqamli vositalardan foydalanish kabi zamonaviy metodlar bu muammoni bartaraf etishga qaratilgan alternativ yo‘llar sifatida ko‘rib chiqiladi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, so‘z turkumlarini nutq jarayonida, matn ichida va kommunikativ vaziyatlarda o‘rgatish tizimli yodlatishga nisbatan chuqurroq o‘zlashtirish ta‘minlaydi. Maqola akademik litsey o‘zbek tili o‘qituvchilari, metodistlar va ta‘lim texnologiyalari tadqiqotchilari uchun nazariy manba bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: so‘z turkumlari, akademik litsey, zamonaviy metodlar, interfaol ta‘lim, kommunikativ yondashuv, grammatika o‘qitish, o‘zbek tili ta‘limi.

1. KIRISH

O‘zbek tili ta‘limining barcha bosqichlarida grammatika, xususan so‘z turkumlarini o‘rgatish masalasi alohida o‘rin tutadi. So‘z turkumlari - ot, fe‘l, sifat,

son, olmosh, ravish va boshqalar - tilning leksik-grammatik tizimini tashkil etuvchi asosiy kategoriyalar bo'lib, ularni to'g'ri tushunish va nutqda ongli qo'llash o'quvchidan nafaqat qoidalarni bilishni, balki ularni turli kontekstlarda erkin ishlatishni ham talab etadi. Akademik litsey bosqichi esa bu jihatdan o'ziga xos o'rin egallaydi: o'quvchilar maktab ta'limining grammatika asoslarini olgan holda keladi, lekin shu bilan birga ular nutqiy kompetensiyalarini yanada mustahkamlash va kengaytirish zaruratini his etadi.

Shu bilan birga amaliyot shuni ko'rsatadiki, ko'plab akademik litsey o'quvchilari so'z turkumlarining ta'rifini yod bilsa ham, ularni nutqda muammosiz qo'llashda qiyinchilik sezadi. Bu holat grammatikani bilish va uni ishlatish o'rtasidagi farqni - ya'ni linguistik kompetensiya bilan kommunikativ kompetensiyani - qanchalik muhim ekanligini ko'rsatadi. Xomskiy (Chomsky, 1965) tomonidan kiritilgan bu farqni keyinchalik Dell Hymes (1972) kommunikativ kompetensiya tushunchasi orqali to'ldirdi: til bilimi amaliy nutq faoliyatida o'z aksini topgandagina to'laqonli bo'ladi.

Zamonaviy metodika so'z turkumlarini o'rgatishda qoida-mashq-nazorat sxemasidan chetlab o'tishning turli yo'llarini taklif etadi. Kommunikativ yondashuv (Communicative Language Teaching - CLT), induktiv grammatika o'rganish, matn asosidagi ta'lim va kooperativ metodlar - bularning barchasi o'quvchini grammatik hodisani jonli nutq jarayonida kashf etib, anglashga undaydi. Bu yo'nalishda xorijiy ilmiy adabiyotlar ancha boy bo'lsa-da, o'zbek tili ta'limi, xususan akademik litsey kontekstida bu metodlarni nazariy jihatdan umumlashtiruvchi va tahlil qiluvchi ishlar hali nihoyatda kam.

Ushbu maqolaning maqsadi - akademik litsey sharoitida so'z turkumlarini o'rgatishda qo'llanishi mumkin bo'lgan zamonaviy pedagogik metodlarni xalqaro va mahalliy ilmiy adabiyotlar asosida tizimli tahlil qilish, ularning nazariy asoslarini ko'rsatish va o'zbek tili ta'limiga moslashtirilgan metodologik tavsiyalar

shakllantirish. Tadqiqot natijalari akademik litsey o'qituvchilari va metodistlari uchun amaliy qiymat kasb etishi mo'ljallanmoqda.

2. ADABIYOTLAR SHARHI

So'z turkumlarini o'rgatish metodikasi lingvistika va pedagogika kesishmasida joylashgan murakkab masala sifatida uzoq tarixga ega. Aristotelning ilk grammatik tasnifidan boshlab to zamonaviy funksional va kognitiv tilshunoslik maktablarigacha so'z turkumlari nazariyasi doimiy rivojlanib kelgan. O'qitish metodikasi esa bu nazariy rivojlanishni o'z ichiga singdirish bilan birga, mustaqil pedagogik izlanishlar yo'li bilan ham shakllanib bormoqda.

Grammatikani o'qitishda an'anaviy yondashuv, ya'ni deduktiv metod, qoidadan misolga o'tish sxemasiga asoslanadi. Bu yondashuv XVIII–XIX asrlarda klassik lotin tilini o'rgatish amaliyotidan o'zboshimchalik bilan ko'chirilgan grammar-translation metodi doirasida mustahkamlangan (Richards va Rodgers, 2001). Deduktiv metodda o'quvchiga dastlab qoida beriladi, so'ng ushbu qoidani tasdiqlovchi misollar ko'rsatiladi va nihoyat mashqlar orqali mustahkamlash amalga oshiriladi. Bu yo'l tizimlilik va aniqlikni ta'minlasa-da, o'quvchini passiv qabul qiluvchi sifatida belgilaydi va nutqiy kompetensiyaning rivojlanishiga yetarli e'tibor qaratmaydi.

Kommunikativ til o'qitish (CLT) yondashuvi 1970-yillardan boshlab an'anaviy metodga muqobil sifatida keng tarqaldi. Wilkins (1976), Widdowson (1978) va Canale hamda Swain (1980) asarlari ushbu yondashuvning nazariy poydevorini qo'ydi. CLT tilni yaxlit kommunikativ tizim sifatida ko'rib, grammatik bilimni nutqiy kompetensiyaga xizmat qiladigan vosita sifatida baholaydi. Grammatika, shu jumladan so'z turkumlari, bu yondashuvda izolyatsiyada emas, balki real nutq vaziyatlarida o'rganiladi.

Krashen (1982) ning «input hypothesis» nazariyasi grammatikani o'rgatishga yangi nur taratdi. Krashen ta'limning asosiy vazifasi o'quvchini tushunilgan input - ya'ni darajasidan biroz yuqori, lekin mazmuni anglab yetiluvchi til namunalari - bilan ta'minlashdir, deb hisobladi. Bu nazariyaga ko'ra, so'z turkumlari qoidalarini alohida o'rganish emas, balki boy matnlar bilan ishlash grammatik sezgini tabiiy rivojlantiradi. Garchi bu fikr keyinchalik ko'p tanqidga uchragan bo'lsa-da, «comprehensible input» tamoyili zamonaviy matn asosidagi ta'limning asosiga aylandi.

Induktiv grammatika o'rganish yondashuvi - o'quvchi misollardan qoidani o'zi kashf etadi - Bruner (1961) ning kashfiyot orqali o'rganish nazariyasiga tayanadi. Doughty va Williams (1998) «form-focused instruction» tadqiqotlarida ko'rsatdiki, o'quvchi grammatik shaklga o'z e'tiborini ma'noni anglash jarayonida tabiiy yo'naltirganida o'zlashtirish mazmun va shakl ikkalasini ham samarali qamrab oladi. So'z turkumlarini o'qitishga nisbatan bu yondashuv shuni anglatadi: o'quvchiga turli gap turlari yoki matn parchalarini o'rganish jarayonida o'zi otlarni, fe'llarni yoki sifatlarni ajratish va ularning funksiyasini aniqlash imkoniyati berilishi lozim.

Kooperativ ta'lim nazariyasi (Johnson va Johnson, 1989; Slavin, 1995) grammatika o'qitishiga ham tatbiq etilgan. Bu metodda o'quvchilar kichik guruhlarda ishlaydi, bir-biriga o'rgatadi va birgalikda muammoni hal qiladi. Mazur (1997) tomonidan ishlab chiqilgan «peer instruction» modeli shuni ko'rsatdiki, tushunchani tengdoshiga tushuntirish jarayonida o'z bilimni chuqurlashtirish ta'siri - «protégé effect» - yuzaga keladi. So'z turkumlarini guruhlarda o'rganishda bu mexanizm ayniqsa samarali ishlaydi.

O'zbek tilshunosligida so'z turkumlarini o'rgatish masalasida A. Hojiyev, N. Mahmudov va F. Kilichevning grammatika va metodikaga oid asarlari muhim o'rin egallaydi. A. Hojiyevning o'zbek tilida so'z turkumlariga doir tadqiqotlari

grammatik kategoriyalarning semantik va funksional xususiyatlarini chuqur ochib beradi. N. Mahmudov tilshunoslik va metodika kesishmasida o‘zbek tili o‘qitishga oid bir qator ishlarni amalga oshirgan. Biroq akademik litsey kontekstida, xususan zamonaviy metodlar qo‘llanilishini nazariy jihatdan tahlil qiluvchi ilmiy ishlar hali yetarli emas.

3. METODOLOGIYA

Mazkur maqola tizimli adabiyot tahlili (systematic literature review) metodologiyasiga asoslangan nazariy tadqiqot sifatida bajarildi. Tahlilga kiritilgan manbalar 1965–2024 yillar orasida nashr etilgan lingvistika, til ta’limi metodikasi va pedagogika sohasidagi monografiyalar, ilmiy maqolalar va dissertatsiya ishlaridan iborat. Manba qidiruvda Google Scholar, ERIC, JSTOR va O‘zbekiston Milliy kutubxonasining elektron katalogidan foydalanildi.

Manbalarni tanlashda ikki toifali mezon qo‘llanildi. Xorijiy manbalar uchun: grammatika o‘qitish metodikasiga yoki kommunikativ til ta’limiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri aloqadorligi; o‘rta yoki yuqori ta’lim darajasida o‘tkazilgan empirik tadqiqot yoki tizimli nazariy asos sifatida ko‘p iqtibos keltirilganligi. Mahalliy manbalar uchun: o‘zbek tili grammatikasi yoki o‘qitish metodikasiga oid bo‘lishi va muayyan nazariy yoki amaliy hissa qo‘shganligi.

Jami 54 ta manba ko‘rib chiqildi. Ulardan 38 tasi to‘liq tahlilga kiritildi; qolgan 16 tasi mavzu aloqadorligi yetarli emasligi sababli chiqarib tashlandi. Manbalar dastlab uchta katta guruhga ajratildi: nazariy asoslar (lingvistik va pedagogik nazariyalar), metodologik yondashuvlar (zamonaviy o‘qitish metodlari) va mahalliy kontekst (o‘zbek ta’lim tizimiga oid ishlar). Har bir guruh ichida dalillar kuchi, kontseptual izchillik va tadqiqot ob'ektiga muvofiqlik nuqtai nazaridan baholandi.

Tahlil jarayonida qiyosiy va retrospektiv metodlardan foydalanildi: an'anaviy va zamonaviy metodlar o‘rtasidagi farqlar belgilab chiqildi; metodlarning nazariy

poydevori aniqlandi; akademik litsey sharoitiga moslashtirilishi mumkin bo‘lgan jihatlar alohida ko‘rib chiqildi. Akademik litsey o‘zbek tili dasturi va davlat ta’lim standarti ham tahlil uchun fon manba sifatida ishlatildi.

4. ADABIYOT TAHLILI NATIJALARI

Adabiyotlar tahlili zamonaviy metodlarning so‘z turkumlarini o‘qitishdagi samaradorligini bir necha yo‘nalish bo‘yicha ko‘rsatdi.

4.1. Kommunikativ yondashuv va so‘z turkumlari

Kommunikativ til o‘qitish (CLT) yondashuvining so‘z turkumlariga tatbiq etilishi birinchi navbatda grammatik shaklni ma’no bilan bog‘lash tamoyilida ko‘rinadi. Bu yondashuv doirasida otlar, fe‘llar va sifatlar alohida qoidalar sifatida emas, balki kommunikativ vazifalar - kimdir haqida gapirishda, tasvirlashda, harakatni ifodalashda - nutqda qanday ishlashini ko‘rsatish orqali o‘rganiladi. Nassaji va Fotos (2011) kommunikativ kontekstda o‘rganiladigan grammatik shakllar izolyatsiyada o‘rganilganlarga nisbatan nutqiy faoliyatga ko‘proq va tezroq integratsiya bo‘lishini ko‘rsatdi.

So‘z turkumlarini kommunikativ o‘rgatishning aniq bir shakli sifatida «noticing» yondashuvi (Schmidt, 1990) alohida ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuvda o‘quvchiga matn o‘qish yoki tinglash jarayonida muayyan grammatik shaklga - masalan, matn ichidagi barcha fe‘llarga - e’tibor qaratish topshiriladi. O‘quvchi mazmuni tushunish bilan birga shakl xususiyatlarini ham anglab boradi. So‘z turkumlarini o‘rgatishda bu usul o‘quvchining lisoniy sezgirligini oshirish va so‘z sinflarini kontekstda taniy olish ko‘nikmasini rivojlantirishda kuchli vosita sifatida baholangan.

Akademik litsey darajasida CLT yondashuvini so‘z turkumlariga tatbiq etish uchun muhokama, taqdimot, ijodiy yozish va rolli o‘yin kabi faoliyatlar qulay muhit yaratadi. Masalan, o‘quvchilar biror mavzuda hikoya yozgach, o‘z matnlaridagi

fe'llar, otlar va sifatlarni guruhlash topshirig'ini olsa, bu grammatik shaklga oid ongli e'tibor va nutqiy faollikni bir vaqtda rivojlantiradi.

4.2. Induktiv metod va grammatikani kashf etish

Induktiv yondashuv - misollardan qoidaga o'tish - so'z turkumlarini o'qitishda eng kuchli nazariy asosga ega metodlardan biri hisoblanadi. Erlam (2003) induktiv va deduktiv metodlarni qiyosiy o'rgangan tadqiqotida induktiv yo'l bilan o'zlashtirilgan grammatik bilim uzoqroq eslab qolinishini va nutqda erkinroq qo'llanilishini aniqladi. Bu farq kognitiv psixologiyadagi «generation effect» tushunchasi bilan izohlanadi: o'quvchi bilimni o'zi topganda, tashqaridan olganidan ko'ra, uni mustahkamroq saqlaydi.

So'z turkumlarini induktiv o'rgatishning amaliy modeli quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi. Dastlab o'quvchiga turli so'z turkumlarini o'z ichiga olgan boy matn taqdim etiladi. Keyin o'quvchi o'ziga berilgan yo'l-yo'riq asosida matndan ma'lum xususiyatga ega so'zlarni - masalan, ish-harakatni bildiruvchi so'zlarni - ajratadi. So'ng guruhlarda muhokamalashib, ular o'rtasidagi umumiy xususiyatni aniqlaydi. Nihoyat, o'quvchilar o'zlari kashf etgan qoidani o'z so'zlari bilan ifodalaydi. Bu jarayonda o'qituvchi yo'naltiruvchi savol beruvchi sifatida qatnashadi, bilimni tayyor holda uzatmaydi.

4.3. Kooperativ ta'lim va so'z turkumlari

Kooperativ ta'lim nazariyasi (Johnson va Johnson, 1989) so'z turkumlarini o'qitishda ham samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Kichik guruhlarda so'z turkumlarini o'rganishning eng ko'p qo'llaniladigan shakllari orasida «jigsaw» metodi, «think-pair-share» va «expert groups» modellari alohida e'tiborga loyiq.

«Jigsaw» metodini so'z turkumlariga tatbiq etishning bir namunasi quyidagicha ko'rinishi mumkin: har bir guruh a'zosi bitta so'z turkumini - ot, fe'l, sifat, son va h.k. - mutaxassis sifatida o'rganib chiqadi va guruhga qaytib, tengdoshlariga

o'rgatadi. Bu jarayonda o'quvchi faqat tinglovchi emas, balki o'rgatuvchi sifatida faol qatnashadi. Bir-biriga o'rgatish mexanizmi «protégé effect» ni ishga tushirib, materialning ancha chuqur anglanishiga olib keladi.

«Think-pair-share» modeli esa so'z turkumlari bo'yicha muammoli savol yoki noaniq misol taqdim etilganda samarali ishlaydi. Masalan, o'qituvchi «Quyidagi so'z qaysi turkumga kiradi va nima asosida shunday deyish mumkin?» deb so'raganda, o'quvchi dastlab o'zi fikr yuritadi, so'ng juft bilan muhokama qiladi va nihoyat sinfga taqdim etadi. Bu uslub grammatik tushunchaning faqat yodda emas, balki tafakkurda shakllanishiga yordam beradi.

4.4. Matn asosidagi ta'lim va so'z turkumlari

Matn asosidagi til o'qitish (Text-Based Instruction - TBI) yondashuvi Halliday (1985) funksional tilshunosligiga tayanadi. Bu yondashuv tilni aloqa, ijtimoiy o'zaro ta'sir va matn yaratish vositasi sifatida ko'rib, grammatik kategoriyalarni, shu jumladan so'z turkumlarini, matn tuzilishi va kommunikativ maqsad bilan bog'liqlikda o'rgatadi. TBI ning asosiy tamoyili shuki, til faqat gaplar darajasida emas, yaxlit matn darajasida anglanadi.

So'z turkumlarini o'qitishda TBI quyidagi usulni taklif etadi: turli janrdagi matnlar - badiiy, publitsistik, ilmiy, rasmiy - o'quvchilarga taqdim etiladi va ularning grammatik tuzilishi tahlil qilinadi. Masalan, badiiy matnda sifatlar ko'p bo'lishi, ilmiy matnda esa ot shakllari ustun kelishi tabiiy holat ekanligini o'quvchi o'zi kuzatib anglaydi. Bu kuzatuv so'z turkumlarining faqat qoidaviy emas, funksional tabiatini tushunishga olib keladi.

Akademik litsey uchun TBI ning qo'shimcha afzalligi shundaki, o'quvchilar shu bosqichda turli janrdagi matnlar bilan faol ishlaydi - esse yozadi, maqola o'qiydi, nutq tayyorlaydi. Shu faoliyat jarayonida so'z turkumlarini o'rganish yanada organik va amaliy ko'rinish kasb etadi. Derewianka va Jones (2016) matn asosidagi

grammatika o'qitishning yuqori sinf o'quvchilarida akademik yozuv ko'nikmasini rivojlantirish uchun ayniqsa mos ekanligini ko'rsatdi.

4.5. Raqamli vositalar va so'z turkumlari

Raqamli texnologiyalar so'z turkumlarini o'rgatishga yangi imkoniyatlar ochdi. Corpus linguistics - til korpuslaridan foydalanish - so'z turkumlarini o'rgatishda ayniqsa foydali vosita sifatida tan olinmoqda. Sinclair (1991) va Biber va boshq. (1998) tadqiqotlari haqiqiy til ma'lumotlariga asoslangan o'qitishning grammatik tushunchalarni kuchliroq mustahkamlashini isbotladi. Oddiy amaliyot sifatida o'quvchi o'zbek tili matnlari to'plami yoki internet resurslarida muayyan so'z turkumining qanday va qancha qo'llanilishini kuzatishi mumkin.

Online testlar, interaktiv grammatika platformalari va til o'rganish ilovalari ham so'z turkumlarini mashq qilishda qo'shimcha vosita sifatida ishlatiladi. Biroq adabiyotlar bu vositalarning asosiy o'qitish usuli sifatida emas, balki mustahkamlash va o'z-o'zini tekshirish uchun qo'llanilganda samarali ekanligini ta'kidlaydi (Beatty, 2010). Raqamli vositalar o'quvchiga o'z xatolarini zudlik bilan ko'rish imkonini beradi, bu esa o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

O'zbek tili ta'limi kontekstida raqamli resurslar hali yetarli darajada rivojlanmagan. Biroq umumiy maqsadli platformalar - masalan, jumlar va matnlarda so'z turkumlarini belgilaydigan oddiy vositalar - o'quvchilar bilan ishlashda qo'llanilishi mumkin. Bundan tashqari, o'quvchilar matn yozib, so'z turkumlarini o'zlari belgilaydigan va sinf bilan ulashadigan faoliyatlar raqamli muhitda ham samarali amalga oshiriladi.

5. MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili bir necha muhim xulosa va nazariy qoida asoslarini belgilab berdi.

Tahlilning asosiy xulosasi shuki, soʻz turkumlarini oʻqitishda hech bir usul oʻz-oʻzicha yetarli emas - metodlarning toʻgʻri kombinatsiyasi eng kuchli natija beradi. Induktiv metod oʻquvchining oʻzi kashf etish quvonchini va chuqur tushunishni taʼminlasa, kommunikativ yondashuv bilimni nutqqa aylantirish imkonini beradi, kooperativ taʼlim ijtimoiy oʻrganish mexanizmini ishga tushiradi, matn asosidagi taʼlim esa grammatikani yaxlit til tizimida koʻrish qobiliyatini rivojlantiradi.

Akademik litsey darajasining oʻziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, bu metodlarni tatbiq etishda bir qator omillarni hisobga olish zarur. Birinchisi - oʻquvchilarning oldingi bilim saviyasi. Akademik litsey oʻquvchilari soʻz turkumlarining taʼriflarini allaqachon biladi; demak, oʻqitishning asosiy vazifasi bilim berish emas, balki mavjud bilimni nutqda qoʻllay bilishga oʻtkazishdan iborat. Bu holat CLT va induktiv yondashuvlarni deduktiv metodga nisbatan ustuvor qiladi.

Ikkinchi omil - akademik litsey oʻquvchilarining nutq faoliyati xarakteri. Ular maktab oʻquvchilariga nisbatan ancha koʻp oʻqiydi, yozadi va rasmiy nutq vaziyatlarida qatnashadi. Shu sababli matn asosidagi taʼlim bu bosqichda ayniqsa mos keladi: oʻquvchi oʻzi yozgan akademik matnlarda soʻz turkumlarini tahlil qilsa, bu ona-tili grammatikasini oʻrganishni taʼlim yozuvining umumiy jarayoni bilan uygʻunlashtiradi.

Uchinchi omil - oʻqituvchi tayyorgarligi masalasi. Zamonaviy metodlar, xususan induktiv va kooperativ yondashuvlar, oʻqituvchidan sinf boshqaruvida, yoʻnaltiruvchi savol berishda va oʻquvchi faoliyatini kuzatib baholashda maxsus mahorat talab qiladi. Adabiyotlar shuni koʻrsatadiki, oʻqituvchi bu metodlarga tayyorlanmagan boʻlsa, ular kutilgan samarani bermaydi yoki aksincha, sinf boshqaruvi muammolariga olib kelishi mumkin (Freeman va Freeman, 2001). Bu holat oʻqituvchilarni zamonaviy metodlarga tayyorlash masalasini ham taʼlim tizimining muhim vazifasi sifatida koʻrsatadi.

Mahalliy kontekstdagi cheklov ham e'tiborga olinishi lozim. O'zbek tili ta'limida CLT va induktiv yondashuvlarni to'liq joriy etishga to'sqinlik qiluvchi bir qancha omillar mavjud: imtihon va attestatsiya tizimining ko'p hollarda qoidaviy bilimni o'lchashga yo'naltirilganligi, darslik va metodik qo'llanmalarning ko'pchiligining hali an'anaviy uslubda tuzilganligi, shuningdek ba'zi hududlarda o'qituvchilarni qayta tayyorlash imkoniyatlarining cheklanganligi. Bu omillar zamonaviy metodlarni tatbiq etishning nafaqat metodik, balki tizimli muammo ekanligini ko'rsatadi.

6. XULOSA

Ushbu maqolada tahlil qilingan ilmiy adabiyotlar akademik litseyda so'z turkumlarini o'qitishda zamonaviy metodlarning an'anaviy deduktiv yondashuvga nisbatan nazariy jihatdan asoslangan va amalda tasdiqlangan ustunliklarini ko'rsatdi. Kommunikativ yondashuv, induktiv grammatika o'rganish, kooperativ ta'lim, matn asosidagi o'qitish va raqamli vositalardan unumli foydalanish - bu metodlarning barchasida umumiy bir tamoyil yotadi: so'z turkumlari izolyatsiyada emas, balki jonli nutq va matn kontekstida o'rganilgandagina o'quvchida barqaror kommunikativ kompetensiya shakllanadi.

Amaliy tavsiyalar sifatida quyidagilarni bildirish mumkin: so'z turkumlarini o'qitishda matn ichida induktiv yo'l bilan kashf ettirish har bir mavzuning boshlang'ich bosqichi sifatida kiritilsa, o'quvchi grammatik hodisani tashqaridan qabul qilish o'rniga o'zi kashf etadi. Kooperativ metodlar haftada kamida bir marta qo'llanilsa, ijtimoiy o'rganish va o'zaro o'rgatish mexanizmi grammatikani mustahkamlashga yordam beradi. Har bir yozma ish o'quvchi tomonidan so'z turkumlari nuqtai nazaridan ham tahlil qilinsa, grammatika va nutq rivojlanishi birgalikda amalga oshadi.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun bir necha yo'nalish tavsiya etiladi: yuqorida tahlil qilingan metodlarning O'zbekiston akademik litseylarida bevosita empirik

sinovdan o'tkazilishi; o'qituvchilarni zamonaviy metodlarga tayyorlashning samarali modelini ishlab chiqish; shuningdek o'zbek tili so'z turkumlari uchun kommunikativ va induktiv o'qitishga mo'ljallangan mahalliy metodologik qo'llanmalar yaratish. Bu yo'nalishlarni birgalikda amalga oshirish akademik litsey o'zbek tili o'qitishini sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarish uchun asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Beatty, K. (2010). Teaching and researching computer-assisted language learning (2nd ed.). Pearson Longman.
2. Biber, D., Conrad, S., & Reppen, R. (1998). Corpus linguistics: Investigating language structure and use. Cambridge University Press.
3. Bruner, J. S. (1961). The act of discovery. Harvard Educational Review, 31(1), 21–32.
4. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics, 1(1), 1–47.
5. Carter, R., & McCarthy, M. (2006). Cambridge grammar of English: A comprehensive guide. Cambridge University Press.
6. Derewianka, B., & Jones, P. (2016). Teaching language in context (2nd ed.). Oxford University Press.
7. Doughty, C., & Williams, J. (Eds.). (1998). Focus on form in classroom second language acquisition. Cambridge University Press.
8. Erlam, R. (2003). The effects of deductive and inductive instruction on the acquisition of direct object pronouns in French as a second language. Modern Language Journal, 87(2), 242–260.
9. Hojiyev, A. (2002). O'zbek tili so'z turkumlari. Toshkent: Fan.
10. Mahmudov, N. (2012). O'zbek tilshunosligining dolzarb masalalari. Toshkent: Fan.
11. Widdowson, H. G. (1978). Teaching language as communication. Oxford University Press.
12. Wilkins, D. A. (1976). Notional syllabuses. Oxford University Press.